

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR ESERLERİ

Manzum ve Mensur
Osmanlı Hac Seyahatnameleri
ve
NÂBÎ'NİN
TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İ

Menderes COŞKUN

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2900

Yayımlar Dairesi Başkanlığı

Kültür Eserleri Dizisi / 375

MANZUM VE MENSUR OSMANLI HAC SEYAHATNAMELERİ
VE
NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İ

Doç. Dr. MENDERES COŞKUN

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, 2002 - ANKARA
ISBN 975-17-2875-4
Kapak Düzeni: Canan BAYRAM

Coşkun, Menderes

Manzum ve mensur Osmanlı hac seyahatnameleri
ve Nabi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i / Menderes
Coşkun. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 2002.

XV, 359 s. ; 24 cm. - (Kültür Bakanlığı
yayımları ; 2900. Yayınlar Dairesi Başkanlığı
kültür eserleri dizisi ; 375)

ISBN 975-17-2875-4

I. k.a. II. Seriler: .
819.82

www.kultur.gov.tr

E-posta: yayimlar@kutuphanelergm.gov.tr

Birinci Baskı, 5.000 Adet

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	XI
KISALTMALAR.....	XV
BİRİNCİ KISIM.....	1
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDAKİ MANZUM VE MENSUR HAC SEYAHATNAMELERİ.....	1
ESKİ TÜRK EDEBİYATINDAKİ MANZUM VE MENSUR HAC SEYAHATNAMELERİ.....	3
Giriş	3
1. Hac el kitapları.....	6
1.1. Menâzil-i hac adlı hac el kitapları.....	7
1.1.1. Sulhî'nin <i>Der-beyân-ı 'aded-i menâzil-i Hicâz'</i> ı.....	7
1.2. Menâsik-i hac adlı hac el kitapları.....	9
1.2.1. Gubârî (öl. 974/1566)'nin <i>Menâsikü'l-hacc'</i> ı.....	10
1.2.2. Bahtî'nin <i>Manzûme fî-menâsiki'l-hacc'</i> ı (17.yy.).....	12
2. Rehber nitelikli hac seyahatnameleri.....	14
2.1. Rehber nitelikli manzum hac seyahatnameleri.....	14
2.1.1. Bahrî'nin Üsküdâr'dan Şâm'a kadar konaklar'ı.....	15
2.1.2. Hacı Seyyid Hasan Rızâ'î'nin <i>Tuhfetü'l-menâzili'l-Ka'be'si</i> (17 yy.?).....	16
2.1.3. Cûdî'nin <i>Merâhilü Mekke mine's-Şâm'</i> ı (18.yy).....	18
2.1.4. Kâmil'in <i>Menâsik-i hacc'</i> ı (19. yy.)s.....	21
2.2. Rehber nitelikli mensur hac seyahatnameleri.....	22
2.2.1. Abdurrahman Hibri'nin (1012-1069/1604-1658) <i>Menâsik-i mesâlik'i</i>	22
2.2.2. Kadri'nin <i>Menâzilü't-tarîk ilâ beyti'llâhi'l-'atîk'i</i> (17. yy).....	24
2.2.3. Hac konakları hakkında yazarı bilinmeyen bir eser (18. yy).....	26

2.2.4. Seyyid İbrahim Hanîf'in (ö.1217/1802) <i>Hâsıl-ı hacc-ı şerîf li-menâzili'l-harameyn</i> 'i.....	27
2.2.5. Mehmed Edîb'in (19. yy) <i>Nehcetü'l-menâzil</i> 'i	29
3. Hatıra veya rapor nitelikli hac seyahatnameleri.....	31
3.1. Evliya Çelebi'nin [hac] <i>Seyâhatnâme</i> 'si (dokuzuncu cilt).....	34
4. Edebî hac seyahatnameleri	41
4.1. Ahmed Fakîh'in <i>Kitâbü Evsâfi Mesâcidi 'ş-Şerife</i> 'si	42
4.2. Fevrî'nin Risâlesi [<i>Risâle-i Mekkiyye</i>].....	46
4.3. Nâbî'nin <i>Tuhfetü'l-harameyn</i> 'i.....	49
Sonuç	49

İKİNCİ KISIM

EN EDEBÎ OSMANLI HAC SEYAHATNAMESİ: NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İ	53
--	-----------

NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İNİN İÇERİĞİNİN ANALİTİK BİR YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ.....	55
---	-----------

a) Nâbî'nin hacca gitmesini ve seyahatnâme yazmasını sağlayan şahsî ve çevreye ait etkenler.....	56
b) Tuhfetü'l-harameyn'in içerik bakımından incelenmesi ve Nâbî'nin hac yolculuğu.....	62
c) Tuhfetü'l-harameyn'in bitiriliş yılı	68
Sonuç	71

TUHFETÜ'L-HARAMEYN ADLI SEYAHATNAMESİNİ YAZARKEN NÂBÎ'NİN YARARLANDIĞI EDEBÎ KAYNAKLAR	72
Giriş	72

a) Eserdeki Farsça şiir parçaları	75
b) Tuhfetü'l-harameyn'de Türk şairlerine ait beyitler	78
c) Hem Tuhfetü'l-harameyn'de hem de Nâbî'nin kendi Dîvân ve Farsça Dîvânçe'sinde yer alan şiirler ve şiir parçaları	81
Sonuç	83

**NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN ADLI
SEYAHATNAMESİNDE KULLANDIĞI NESİR DİLİ VE ÜSLÛBU**

.....	85
Giriş	85
a) Gaye konuyu aktarma mı sanatkârane bir inşa mı oluşturma.....	88
b) Betimlemelerdeki kompozisyon ve dil	90
c) Şiirimsi nesir veya nesirde edebî sanatlar	93
d) Tuhfetü'l-harameyn'in dilinde Farsça etkisi	96

**NÂBÎ'NİN TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İNİN KENDİ TÜRÜ
İÇİNDEKİ DİĞER ESERLERLE OLAN İLİŞKİSİ.....**

Giriş	99
a) Tuhfetü'l-harameyn'in kendinden önce aynı türde yazılmış eserlerle olan benzerlikleri	101
b) Tuhfetü'l-harameyn'in kendinden sonra yazılan aynı türdeki eserlerle ilişkisi	104
Sonuç	108

**RÂFÎ'İN TUHFETÜ'L-HARAMEYNİ'L-FÂRİSÎ ADLI FARŞÇA
BİR SEYAHATNAMESİ: NÂBÎ'DEN ÇEVİRİ Mİ İNTİHAL Mİ?**

.....	110
a) Nâbî'nin Tuhfetü'l-harameyn'ninin, Râfî'in Farsça seyahatnamesi ile karşılaştırılması	111
b) Çeviri Örnekleri	118
BİBLİYOGRAFYA.....	121
1. Temel Kaynaklar	121
1.1. Yazmalar	121
1.2. Basılmış Temel Kaynaklar	124
1.3. İngilizce, Arapça, Farsça Temel Kaynaklar	128
2. Diğer Çalışmalar	130

ÜÇÜNCÜ KISIM:	147
<i>TUHFETÜ'L-HARAMEYN'İN KARŞILAŞTIRMALI METNİ</i>	147
KARŞILAŞTIRMALI METİN HAZIRLANIRKEN KULLANILAN NÜSHALAR VE İZLENİLEN METOT	149
1. Tuhfetü'l-harameyn'in yazma nüshaları.....	150
2. Karşılaştırmalı metnin hazırlanmasında kullanılan nüshalar ve kısaltmaları.	151
3. Karşılaştırmalı metnin transkripsiyonlu olarak modern Türk alfabesine aktarılmasında izlenen metot ve bazı açıklamalar	152